

โครงการสัมมนาวิชาการสาธารณะ

เรื่อง “การปรับตัวของชาวนาไทย เป็นไปได้บนเส้นทางที่ยั่งยืน”

วันอังคารที่ 13 กุมภาพันธ์ 2561 เวลา 8.30 – 13.30 น.

ณ ห้องประชุม 701 อาคารเฉลิมราชกุมารี 60 พรรษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พลวัตการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชาวนาและเกษตรกรไทยจำนวนมากก้าวไม่ทันและไม่สามารถปรับตัวเพื่อให้ก้าวทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ การค้า เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ รวมทั้งชาวนาและเกษตรกรไทยบางส่วนในปัจจุบันยังอยู่ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดซึ่งเหนี่ยวรั้งศักยภาพในการปรับตัว

สภาพการณ์ของชาวนาและเกษตรกรถูกบีบคั้นจากปัญหาเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในหลายประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นปัญหาความขาดแคลนในที่ดินทำกินและปัญหาหนี้สิน กล่าวคือ “ที่ดิน” มีความสำคัญอย่างมากสำหรับเกษตรกร เพราะเป็นตัวแปรที่สัมพันธ์กับความยากจนและสะท้อนถึงความมั่นคงทางอาชีพและวัฒนธรรมการเกษตร ประเด็นสำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับที่ดินทำกินของเกษตรกรรวมถึง สิทธิในการครองครองที่ดิน และการสูญเสียที่ดินซึ่งได้รับการครอบครองอยู่แล้ว ทั้งนี้ประเด็นเรื่องสิทธิในการครองครองที่ดินของชาวนาและเกษตรกรนั้นเป็นปัญหาเรื้อรังที่ยังคงต้องการการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันประเด็นการสูญเสียที่ดินของชาวนาและเกษตรกร เป็นสัญญาณที่บ่งชี้ถึงปัญหาเชิงมหภาคสำคัญในอนาคตของสังคมไทย ซึ่งหนึ่งในสาเหตุสำคัญของการสูญเสียที่ดินของชาวนาและเกษตรกรมักเกิดจากปัญหาหนี้สิน ความจำเป็นในการใช้เงินเพื่อลงทุนทำการเกษตรและการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน โดยเกษตรกรต้องนำที่ดินไปจำนองและขายฝากเพื่อกู้เงินผ่านระบบสินเชื่อของสถาบันการเงินต่าง ๆ หรือกู้เงินนอกระบบ (มูลนิธิชีวิตไท, 2557)

ทั้งนี้ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) (2558) พบว่า เกษตรกรมีหนี้สินสูงกว่ารายได้ถึง 25.5 เท่า และยังมีแนวโน้มสูงขึ้นอีกในอนาคต ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2557 พบว่าเกษตรกรมีภาวะหนี้สินรวม 1.32 ล้านล้านบาท ในจำนวนนี้ เป็นหนี้ที่กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส. จำนวน 826,771 ล้านบาท ธนาคารพาณิชย์ 398,906 ล้านบาท สหกรณ์การเกษตร 83,828 ล้านบาท กองทุนในความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตรฯ 10,401 ล้านบาทและกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร 3,496.41 ล้านบาท นอกจากนี้กระทรวงมหาดไทย เคยรวบรวมตัวเลขหนี้สินเกษตรกรที่เป็นหนี้อยู่กับสถาบันการเงินของรัฐ จำนวนประมาณ 1.4 แสนราย มีมูลค่าหนี้ถึง 3.6 หมื่นล้านบาท อีกทั้งยังมีกลุ่มเกษตรกรที่เป็นหนี้นอกระบบ ประมาณ 1.49 แสนราย มีมูลค่าหนี้ ประมาณ 2.1 หมื่นล้านบาท และในจำนวนนี้เป็นหนี้นอกระบบที่อยู่ระหว่างการฟ้องร้องจากเจ้าหนี้ถึง 9 หมื่นราย ด้วยมูลค่าหนี้ 1.3 หมื่นล้านบาท

จากปัจจัยเงื่อนไขด้านหนี้สินดังกล่าวเป็นหนึ่งในสาเหตุปัญหาที่ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในภาวะการสูญเสียที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการทำมาหากินของภาคเกษตร กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2557 เกษตรกรได้สูญเสียที่ดินในระดับหลายแสนไร่ต่อปี ดังจะเห็นได้จากตัวเลขการจำนองและขายฝากที่ดินซึ่งสูงถึง 30 ล้านไร่ (กรมพัฒนาที่ดิน 2550 ; สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557 อ้างถึงใน ปิยาพร อรุณพงษ์, 2557) นอกจากนี้ ข้อมูลจากการสำรวจลักษณะการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร ปี พ.ศ. 2556 ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พบว่าจากพื้นที่เกษตรกรรมกว่า 149.24 ล้านไร่ ในจำนวนนี้ กว่า 77.64 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ของคนอื่น และ 71.59 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ของเกษตรกรเอง ซึ่งพื้นที่ของเกษตรกรเอง 29.72 ล้านไร่ นั้นติดจำนอง หากเกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้สินได้จะส่งผลต่อการสูญเสียที่ดินและพื้นที่เกษตรกรรมในอนาคต ดังที่พบว่าเกษตรกรไทย ร้อยละ 45 หรือ 10.4 ล้านคน ต้องเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554 อ้างถึงใน มุลนิธิชีวิตไท, 2560) สถิติเหล่านี้ได้บ่งชี้ถึงปัญหาหนี้สินและความไม่มั่นคงในที่ดินทำกินของเกษตรกรไทย อันเป็นส่วนหนึ่งของข้อจำกัดซึ่งเหนี่ยวรั้งศักยภาพในการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร

จากสภาพปัญหาเชิงโครงสร้างด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะภาระหนี้สินและการขาดที่ดินทำกิน ดังข้อมูลข้างต้น มูลนิธิชีวิตไท ได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายชาวนาและเกษตรกร หน่วยงานราชการ และสถาบันวิชาการ เพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาวชาวนาอย่างยั่งยืน มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานหลายภาคส่วน โดยเฉพาะการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายเกษตรกรและสถาบันวิชาการทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบและแนวทางการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน เพิ่มรายได้ และยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

ในปี 2560 ที่ผ่านมามูลนิธิชีวิตไท ร่วมกับภาคีเครือข่ายชาวนาและเกษตรกรกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกันในเรื่อง “กระบวนการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร เพื่อสร้างนวัตกรรมแก้ไขปัญหาด้านที่ดินและหนี้สิน” งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเงื่อนไขของชาวนาและเกษตรกรในการปรับตัวสู่การแก้ไขปัญหาด้านที่ดินและหนี้สิน ตลอดจนสร้างนวัตกรรมทางเลือกในการปรับตัวภายใต้ข้อจำกัดด้านที่ดินและหนี้สิน ตามความต้องการและศักยภาพของกลุ่มชาวนาและเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อให้เครือข่ายชาวนาและเกษตรกรได้ริเริ่มปฏิบัติการตามแนวทางการปรับตัว และยกระดับองค์ความรู้ในแนวทางการปรับตัวเพื่อ นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถอยู่รอดในอาชีพได้อย่างยั่งยืน

ปัจจุบัน โครงการวิจัยฯ ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว จึงเห็นควรให้มีการจัดงานสัมมนาวิชาการสาธารณะ เพื่อนำเสนอผลการศึกษาวิจัยกับส่วนราชการ สาธารณชน และภาคประชาชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสนอความเห็นและข้อเสนอแนะต่อผลการศึกษาวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ การออกแบบแนวทางแก้ไขปัญห และหนุนเสริมศักยภาพของชาวนาและเกษตรกรในกระบวนการปรับตัวต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร เพื่อสร้างนวัตกรรมแก้ไขปัญหาด้านที่ดินและหนี้สิน”
2. เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในประเด็น “กระบวนการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร” เพื่อนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถอยู่รอดในอาชีพได้อย่างยั่งยืน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. หน่วยงานราชการ เอกชน นักวิชาการและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้ร่วมแลกเปลี่ยนแนวทางและข้อเสนอในเรื่อง การปรับตัวของชาวนา และการพัฒนาศักยภาพด้านการปรับตัวของชาวนา
2. สาธารณชนและสื่อมวลชนได้รับรู้ข้อมูลผลการศึกษาและข้อเสนอเชิงนโยบายของโครงการวิจัย “กระบวนการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร เพื่อสร้างนวัตกรรมแก้ไขปัญหาด้านที่ดินและหนี้สิน”

วัน เวลา สถานที่

วันอังคารที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 เวลา 8.30 – 13.30 น.

ณ ห้อง 701 อาคารเฉลิมราชกุมารี 60 พรรษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบการสัมมนา

- เวทีสัมมนาสาธารณะ

- ผู้ประสานงานฝ่ายเผยแพร่ มูลนิธิชีวิตไท กล่าวรายงาน
- เปิดการสัมมนา โดย อธิบดีกรมการข้าว
- การนำเสนองานวิจัยในหัวข้อ “กระบวนการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร เพื่อสร้างนวัตกรรมแก้ไขปัญหาด้านที่ดินและหนี้สิน” โดย คุณธีระพงษ์ วงษ์นา นักวิจัย
- เวทีอภิปรายหัวข้อ “การปรับตัวของชาวนาไทย เป็นไปได้บนเส้นทางที่ยั่งยืน” โดยวิทยากร 5 ท่าน ประกอบด้วย รศ.ดร.สมพร อิศวิลานนท์ นักวิจัยอาวุโสจากสถาบันคลังสมองของชาติ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง ผู้อำนวยการหน่วยปฏิบัติการวิจัยสังคมชาวนาร่วมสมัย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณวิมล แยมทับ ตัวแทนชาวนาจังหวัดชัยนาท คุณพงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์ ผู้อำนวยการมูลนิธิชีวิตไท และ คุณภาณี บุญยเกื้อกูล ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาและส่งเสริมกองทุนเพื่อการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ดำเนินรายการโดย คุณบุศย์ศิริรินทร์ ยิ่งเกียรติกุล ผู้ประกาศข่าวสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส
- เวทีแลกเปลี่ยนและรับฟังความเห็นจากผู้เข้าร่วม

ผู้เข้าร่วมงาน จำนวน 80 คน ประกอบด้วย

1. กลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร จ.ชัยนาท
2. กลุ่มเกษตรกร บ้านท่าศาลา จ.ชัยนาท
3. กลุ่มปิ่นโตเกษตรอินทรีย์ จ.ปทุมธานี
4. กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา
5. กลุ่มเกษตรรวมใจ จ.ฉะเชิงเทรา
6. กลุ่มพัฒนาเกษตรกร จ.ฉะเชิงเทรา
7. กลุ่มเกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้ว จ.ปราจีนบุรี
8. กลุ่มพันธมิตรการเกษตร จ.สุพรรณบุรี
9. กลุ่มกลีกรมธรรมชาติโพธาราม จ.ราชบุรี
10. ผู้แทนจากหน่วยงานรัฐและเอกชน
11. นักวิชาการ นิสิตและนักศึกษา

องค์กรร่วมจัด

1. มูลนิธิชีวิตไท
2. หน่วยปฏิบัติการวิจัยสังคมชาวนาร่วมสมัย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. สถาบันคลังสมองของชาติ
4. กลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร จังหวัดชัยนาท

กำหนดการสัมมนาวิชาการสาธารณะ
“การปรับตัวของชาวนาไทย เป็นไปได้บนเส้นทางที่ยั่งยืน”

วันอังคารที่ 13 กุมภาพันธ์ 2561 เวลา 08.30-13.30 น.

ณ ห้องประชุม 701 อาคารเฉลิมราชกุมารี 60 พรรษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 08.30 – 09.30 น. ลงทะเบียน และรับเอกสาร
- 09.30 – 09.40 น. กล่าวรายงาน โดย คุณสมจิต คงทน ผู้ประสานงานฝ่ายเผยแพร่ มูลนิธิชีวิตไท
- 09.40 – 10.00 น. เปิดการสัมมนา โดย คุณอนันต์ สุวรรณรัตน์ อธิบดีกรมการข้าว
- 10.00 – 10.30 น. นำเสนอผลงานวิจัย “กระบวนการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร เพื่อสร้างนวัตกรรมแก้ไขปัญหาด้านที่ดินและน้ำสิน”
โดย คุณธีรพงษ์ วงษ์นา นักวิจัยมูลนิธิชีวิตไท
- 10.45 – 12.00 น. การอภิปรายเรื่อง “การปรับตัวของชาวนาไทย เป็นไปได้บนเส้นทางที่ยั่งยืน”
- รศ. ดร. สมพร อิศวิลานนท์ นักวิจัยอาวุโส สถาบันคลังสมองของชาติ
 - รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - คุณพงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์ ผู้อำนวยการมูลนิธิชีวิตไท
 - คุณวิมล แยมทับ ตัวแทนชาวนา จังหวัดชัยนาท
 - คุณภาณี บุญยเกื้อกูล ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาและส่งเสริมกองทุนเพื่อการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร
- ดำเนินรายการโดย
คุณบุศย์ศิริรินทร์ ยิ่งเกียรติกุล ผู้ประกาศข่าวสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส
- 12.00 - 12.30 น. ผู้เข้าร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนและให้ความเห็น
- 12.30 -13.30 น. รับประทานอาหารกลางวัน